

До разової спеціалізованої ради ДФ 58.053.025
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса 2)

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук **Рябошапки Ольги Володимирівни** на дисертаційне дослідження **Бондар Юлії Володимирівни** «Формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій» поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 013 Початкова освіта

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Актуальність теми дослідження, науковому вивченню якої присвячена праця Бондар Юлії Володимирівни, є беззаперечною, оскільки реформування змісту освіти потребує посиленої уваги з позиції практичного її втілення та формування випускників Нової української школи: інноватора, особистості, патріота.

Входження нашої держави в європейський простір призвело до модернізації змісту освіти, створення сучасного освітнього середовища у закладах освіти, зокрема й у початковій школі. Відповідно змінюються й освітні підходи, які передбачають використання інноваційних технологій. Зміни стосуються і ринку праці, який потребує особистість, здатну вдосконалюватися протягом життя та нестандартно мислити.

Актуальність досліджуваної теми знаходить своє відображення й у ряді нормативно-правових документів, а саме: Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепціях «Нова українська школа» та розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), Державному стандарті початкової освіти тощо. Так, у Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) одним із основних завдань визначено виховання особистості, яка прагне до здобуття освіти упродовж життя, формування вмінь, практичного і творчого застосування здобутих знань. Водночас, Концепцією «Нова українська школа»

компетентності, які формуються в учнів, починаючи із початкової школи. Проте, важливо зазначити, що спільним для усіх компетентностей є наскрізні вміння, до яких входять творчість, ініціативність та здатність співпрацювати з іншими людьми.

Своєчасність досліджуваної Ю.В. Бондар теми підтверджується її специфікою обраних технологій формування творчих умінь у молодших школярів: інтерактивні технології сприяють формуванню та розвитку навичок мислити, розуміти суть речей, осмислювати ідеї і концепції, шукати потрібну інформацію, інтерпретувати її і застосовувати у конкретних умовах.

Крім цього, дослідження Юлії Володимирівни набуває ще більшої актуальності у контексті того, що виконане у межах теми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретико-методичні засади розвитку освітніх технологій у закладах дошкільної та початкової освіти». Тему дисертації затверджено Вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 23.12.2019 р.).

Таким чином, можна стверджувати, що обрана Ю.В. Бондар тема дисертаційної роботи є актуальною, суспільно значущою, спрямованою на формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. У результаті дослідження дисертанткою:

– обґрунтовано теоретичні основи формування творчих умінь в учнів молодшого шкільного віку з використанням інтерактивних технологій. У результаті аналізу філософської, психологічної, педагогічної, мистецтвознавчої літератури уточнено основні поняття дослідження: «творчість», «уміння», «творчі вміння», «формування творчих умінь з використанням інтерактивних технологій»;

– на основі аналізу наукової літератури досліджено зміст та основні

поняття і теоретичні положення, що розкривають сутність категорії «інтерактивні технології»;

– визначено компоненти, критерії, конкретизовано показники та рівні сформованості творчих умінь в учнів початкової школи. У структурі творчих умінь виокремлено такі взаємодоповнюючі компоненти: мотиваційний, когнітивний (знаннєвий), процесуальний, результативний;

– теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування творчих умінь у молодших школярів з використанням інтерактивних технологій;

– дібрано низку показників та визначено рівні (високий, середній, низький) сформованості творчих умінь у молодших школярів;

– експериментально перевірено ефективність педагогічних умов та дидактичної моделі формування творчих умінь у молодших школярів засобами інтерактивних технологій.

Ступінь наукової обґрунтованості результатів, сформульованих в роботі.

Обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації, логічно підтверджується результатами педагогічного наукового пошуку здійсненого Юлією Володимирівною, і в цілому не викликає сумніву.

Здобувачкою через докладне розкриття ступеня розробленості проблеми та наявних суперечностей обґрунтовано актуальність, теоретичну й практичну значущість проведеного дослідження, що вмотивовано представлено у вступі. Одним із найсуттєвіших показників якості проведеного дослідження є те, що у процесі викладу основних наукових результатів у тексті дисертації відчувається прагнення Ю.В. Бондар розв'язати означені суперечності.

Чітко сформульований здобувачкою у вступі дисертаційної роботи науковий апарат створює відчуття цілісності щодо наукового дослідження, його структури, засобів дослідження та аналізу отриманих результатів здійсненої роботи.

Вагомим внеском автора дисертації є впровадження результатів дослідження втілених в освітній процес комунального закладу «Вінницька початкова школа № 5» (довідка № 02-18/180 від 03.06.2022 р.), комунального закладу «Вінницький ліцей № 8» (довідка № 165 від 21.06.2022 р.), департаменту освіти і науки, молоді та спорту Закарпатської обласної військової адміністрації (довідка № 01-17/341 від 20.05.2022 р.), закладів обласного підпорядкування управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 04-24/1197-99 від 21.06.2022 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/14 від 06.06.2022 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 464-33/03 від 21.06.2022 р.).

Загалом дисертація є чітко структурованою (що виявляється у логіці побудови та завершеності викладу); у роботі чітко простежується науковий та об'єктивний підходи до висвітлення теоретичного ракурсу окресленої проблеми і практичних результатів експериментальної частини роботи.

Варто відзначити здатність здобувача до систематизації дослідницького матеріалу, який представлений у списку використаних джерел: загальна кількість – 266, з них іноземною мовою – 10 найменувань.

Дисертаційне дослідження засвідчує ґрунтовне вивчення дослідницею проблеми, здатність до наукового осмислення, аналізу та синтезу теоретичного й емпіричного матеріалу, до змістовного викладу наукового матеріалу.

Таким чином, можна стверджувати, що наукові здобутки, висновки, матеріал практичного спрямування дисертаційного дослідження Ю.В. Бондар належним чином обґрунтовані та достовірні.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність запропонованих автором педагогічних умов формування творчих умінь у молодших школярів з використанням інтерактивних технологій, а саме: формування в учнів

позитивної мотивації до творчої діяльності; забезпечення поетапності у формуванні творчих умінь у молодших школярів засобами інтерактивних технологій; комплексне застосування завдань розвивального, творчого, проблемного характеру; організація та керівництво вчителем інтерактивною навчальною діяльністю учнів молодшого шкільного віку; розроблено авторську дидактичну модель формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій, визначено структурні компоненти творчих умінь (мотиваційно-цільовий; змістовий; процесуальний; результативний), критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-понятійний, творчо-діяльнісний, результативно-рефлексивний) з показниками та рівні сформованості (високий, середній, низький) творчих умінь у молодших школярів; запропоновано змістово-процесуальне забезпечення формування творчих умінь у молодших школярів з використанням інтерактивних технологій; уточнено сутність ключових понять дослідження «творчі вміння», «інтерактивні технології», «формування творчих умінь з використанням інтерактивних технологій»; подальшого розвитку набули зміст, форми і методи навчання учнів початкової школи в умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти.

Практичне значення результатів дослідження полягає в удосконаленні освітнього процесу, спрямованого на формування творчих умінь в учнів молодшого шкільного віку, шляхом використання інтерактивних технологій; упровадженні в освітній процес варіативного навчального курсу «Розвиток творчих умінь» з використанням інтерактивних технологій та технології BYOD, призначеного для учнів 2-4 класів; розроблено та обґрунтовано діагностичний інструментарій для вивчення та дослідження творчих умінь молодших школярів; створено добірку творчих завдань для практичного використання педагогами-практиками з метою формування творчих умінь в учнів початкової школи.

Положення та результати проведеного дослідження впроваджено в освітній процес початкових шкіл України, що підтверджують відповідні довідки.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Результати роботи дисертантки можуть бути використані вчителями початкової школи для розвитку творчих умінь молодших школярів засобами інтерактивних та BYOD технологій, науково-педагогічними працівниками педагогічних закладів вищої освіти у процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи, здобувачами вищої освіти під час написання курсових, бакалаврських, випускних та творчих робіт. Запропонований у дисертації діагностичний інструментарій доцільно використовувати у процесі дослідження рівня сформованості та розвитку творчих умінь учнів початкової школи.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Варто відзначити логічність та послідовність у викладі матеріалу у дисертаційному дослідженні Ю.В. Бондар. Структура дисертації містить: вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки до роботи, список використаних джерел (266 найменувань, з них 10 – іноземною мовою), додатків. Загальний обсяг роботи – 542 сторінки, з яких 290 сторінок основного тексту. Робота містить 22 таблиці і 13 рисунків.

У *вступі* розкрито актуальність досліджуваної проблеми, окреслено наукові розвідки, здійснені крізь призму теми дисертації, виділено невирішені проблеми, які породжують суперечності, що потребують розв'язання, і власне, зумовлюють актуальність дослідження. Дослідження характеризується системністю: визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження; простежується відповідність висновків до поставлених завдань.

Перший розділ присвячено дослідженню науково-педагогічної проблеми формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій. Структура побудови розділу відповідає вимогам до роботи такого рівня та демонструє логіку викладення

наукового матеріалу. Імпонує те, що, досліджуючи теоретичний аспект проблеми у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, авторка надає перевагу у своїй роботі дослідженням українських учених. Також варто відзначити здатність здобувачки до аналізу та систематизації отриманих результатів у дослідженні наукових доробків, які представлені у таблицях та рисунках, поданих у дисертації.

Опрацювавши чималу кількість наукової та довідкової літератури, Юлія Володимирівна розмежовує поняття «креативність» та «творчість» і дає власне визначення останній дефініції як «властивість особистості, що характеризується здатністю до самовираження, створення нових, оригінальних, неповторних продуктів у процесі життєдіяльності». Подається й визначення інших ключових понять, які визначають тему дослідження, а саме: «вміння», «складне вміння», «творче вміння», «технології», «інтерактивні технології», зокрема і термін «формування творчих умінь з використанням інтерактивних технологій», який розглядається як «систематичне вправління учня у виконанні завдань творчого характеру з використанням комплексу інтерактивних методів під керівництвом учителя, що сприяє вдосконаленню простих умінь і навичок та навчальної діяльності загалом».

Досліджуючи різноманітні класифікації інтерактивних технологій, Ю. В. Бондар пропонує власну систематизацію, яка зорієнтована на особливості творчих умінь молодших школярів.

Дисертанткою виокремлено компоненти (мотиваційний, когнітивний, процесуальний, результативний), які взаємопов'язані з визначеними критеріями (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-понятійний, творчо-діяльнісний, результативно-рефлексивний) та їх показниками, які дають можливість визначити міру творчих умінь дітей молодшого шкільного віку.

У *другому розділі*, здійснюючи аналіз психолого-педагогічних, методичних та довідкових джерел, дисертанткою пропонується наступне трактування дефініції «педагогічні умови – організація освітнього процесу

таким чином, щоб забезпечити ефективне формування творчих умінь у молодших школярів», та, в ракурсі означеної проблеми визначено такі педагогічні умови: формування в учнів позитивної мотивації до творчої діяльності; забезпечення поетапності у формуванні творчих умінь у молодших школярів засобами інтерактивних технологій; комплексне застосування завдань розвивального, творчого, проблемного характеру; організація та керівництво вчителем інтерактивною навчальною діяльністю учнів молодшого шкільного віку. Варто відзначити ґрунтовну характеристику означених педагогічних умов.

Доцільною у контексті теми дисертації є пропонована Юлією Володимирівною авторська дидактична модель формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій, яка у своїй структурі містить мету, організаційні форми та інтерактивні технології, методи і засоби, періоди й етапи, структурні компоненти, критерії, діагностичний інструментарій, рівні сформованості творчих умінь учнів та кінцевий результат дослідження – підвищення рівня сформованості творчих умінь у молодших школярів.

Дослідивши нормативно-правовий та методичний супровід діяльності Нової української школи, авторка визначає доцільність формування та розвитку творчих умінь учнів початкової школи у процесі реалізації мовно-літературної, математичної, громадянської, історичної, соціальної, здоров'язбережувальної, природничої, технологічної та мистецької освітніх галузей. Оскільки основною організаційною формою розвитку творчих умінь у молодших школярів є урок, з цією метою дисертанткою розроблено авторську навчальну програму вибіркового навчального курсу «Розвиток творчих умінь», призначених для учнів 2-4 класів.

Прагнучи спрямувати освітній процес початкової школи на якісний вищий рівень, та, зважаючи на те, що формуванню та розвитку творчих умінь в учнів початкової школи сприятимуть творчі та навчально-творчі завдання, Ю. В. Бондар пропонує застосовувати на уроках інтерактивні технології, які

дадуть змогу змінити вектор освітнього процесу з репродуктивного на творчий.

У *третьому розділі* представлена експериментальна робота присвячена оптимізації процесу формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій, яка охоплювала чотири етапи: підготовчий, констатувальний, формувальний та контрольний.

Схвальної оцінки заслуговує охоплення експериментальною роботою кількох закладів загальної середньої освіти різних обласних центрів України та участі у роботі 284 учнів других класів.

Об'єднавши учнів у експериментальну та контрольну групи та здійснивши аналіз рівнів сформованості творчих умінь в учнів початкової школи на констатувальному етапі дослідження, Юлією Володимирівною було визначено, що переважна більшість учнів обох груп має середній та низький рівні за усіма компонентами (мотиваційний, когнітивний, процесуальний, результативний) сформованості творчих умінь.

Проведений формувальний етап експериментальної роботи, який був зосереджений на впровадженні й апробації авторської дидактичної моделі та педагогічних умов формування творчих умінь у молодших школярів з використанням інтерактивних технологій отримав позитивну динаміку в учнів експериментальної групи, що підтверджує контрольний етап дослідження.

Результати контрольного етапу експерименту підтвердили гіпотезу дослідження: показники низького рівня ЕГ зменшилися на 15,5%, середнього рівня ЕГ зросли на 4,0%, високого рівня в ЕГ збільшилися на 11,5%, тоді як показники КГ на усіх рівнях істотних змін не зазнали.

Достовірність результатів дисертаційного дослідження підкріплюються теоретичним та практичним обґрунтуванням вихідних положень, методами дослідження та перевірки показників на різних етапах дослідження, зокрема методами математичної статистики на контрольному етапі. Результати дослідження протягом усієї роботи супроводжуються графічними

зображеннями (таблиці, рисунки), що розширюють та конкретизують сприйняття отриманих результатів дисертаційного дослідження.

Додатки за своїм змістом є ґрунтовними та об'ємними, що дає змогу для їх використання у практичній та науково-методичній діяльності з формування творчих умінь у молодших школярів з використанням інтерактивних технологій.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Бондар Юлії Володимирівни, дозволимо висловити деякі побажання і вказати на дискусійні моменти:

1. Когнітивний компонент творчих умінь містить знання з основ теорії мистецтв. Багато уваги приділено мистецькій освіті, а не основам навчальної творчості. Тому, на нашу думку, варто було б змістити акцент із мистецької компетентності.

2. Зважаючи на інформатизацію сучасного молодшого школяра, має сенс застосовувати мультимедійні освітні програми, які пройшли апробацію та рекомендовані МОН до використання в освітньому процесі початкової школи та які дають змогу реалізовувати технологію BYOD.

3. Позитивно оцінюючи представлене автором у п.2.3. змістово-процесуальне забезпечення формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій, вважаємо, що в умовах пандемії COVID-19 та повномасштабних воєнних дій в Україні, варто було б розкрити особливості використання інтерактивних технологій для творчого розвитку молодших школярів в умовах змішаного та дистанційного навчання.

4. Беручи до уваги особливості реалізації Концепції «Нова українська школа» та враховуючи значимість «педагогіки партнерства», дисертаційна праця значно б виграла, якби її зміст охоплював роль батьків у процесі формування творчих умінь молодших школярів.

5. З огляду на авторський внесок, практичну цінність та масштабність дисертаційної роботи, слід висловити побажання щодо публікації результатів дослідження як навчально-методичних рекомендацій або практичного посібника.

Висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер, спрямовані на вдосконалення дисертаційної роботи і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Бондар Юлії Володимирівни.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.
Суттєвими є наукові доробки дисертантки, які представлено у 22 наукових працях, з яких: 3 – у співавторстві (1 – індексується в наукометричних базах даних Web of Science; 1 – у науковому фаховому виданні; 1 – апробаційного характеру); 19 – одноосібних публікацій (7 – у наукових фахових виданнях, 2 – у наукових зарубіжних виданнях; 10 – апробаційного характеру).

Загальний висновок

Зважаючи на актуальність досліджуваної проблеми, зміст, новизну висновків, цінність отриманих результатів, дисертаційна робота Бондар Юлії Володимирівни «Формування творчих умінь в учнів початкової школи з використанням інтерактивних технологій» є цілісною та завершеною науковою роботою. В результаті отримані якісно нові наукові результати, які містять вагомий внесок у педагогічну науку, та, водночас, відповідає чинним вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. та пп. 9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 167 від 6.03.2019 р.), а, отже, автор дисертаційного дослідження Бондар Юлія Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та педагогіки розвитку дитини Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ОСОБИСТИЙ ПІДПИС	
<i>О. Рябошапка</i>	ЗАСВІДЧУЮ
Завідувач канцелярії	УДПУ
<i>Т. Хлівник</i>	
" "	200__р.

Ольга РЯБОШАПКА